

GEMERTS DIALECT

Wim Vos

In september 1991 kreeg ik van Mevr. Dilia Steeghs - van de Laar een interessante lijst van Gemertse woorden en uitdrukkingen, netjes alfabetisch gerangschikt en opvallend goed gespeld. Zoals mijn gewoonte is, publiceer ik deze lijst in de hoop dat ze andere mensen in Gemert op de gedachte brengt dat ze zoiets ook wel eens konden doen. Tot nu toe heeft dat altijd uitstekend gewerkt! Aanvullingen en eventuele correcties op deze lijst zijn natuurlijk altijd welkom bij Dilia Steeghs of bij mij (tel. 04923 -63842).

A

aawbèt: zn v, iemand (m/v) die veel kletst.

aaw-weez-îvvegillies: zn o mv, oudewijvenpraat.

aet: zn m, maaltijd; *ob d'n aet fraoge.*

afskèèje: ww, *d'r afskèèje*, ermee ophouden (bv. met een bedrijf).

afskèèje: ww, afscheid nemen. Kan iemand van onze lezers een voorbeeld zin bedenken met deze betekenis?

aftööre: ww, afranselen.

ándoenk: bn/bw, ontroerend.

ánlégge: ww, *d'r mí ánlégge*, ermee omgaan. *Mí zôn mènse moette nie ánlégge.*

aojtlôøpe: ww, (schoeisel) uitlopen.

aojtnèèje: ww, *d'r tussen aojtnèèje*, zich snel uit de voeten maken.

aojtskèèje: ww, *d'r aojtskèèje*, ermee ophouden. Vraag aan de lezers: Is dit een nieuwer woord dan '*afskèèje*' ?

aopendálder: zn m, snotaap.

aorig: bn, de moeite waard; 'n *aorig bietje*, heel wat (gespaard, vergaard).
aort: zn m, aard. *Haj is nie aojd d'n aort cheslágge*, hij komt met de andere familieleden overeen in aard.

B

baen: zn o mv, benen. *Dè hé laang baen*, dat zal lang duren (ambtelijke molens).

bák: zn m, voerbak, trog (varkens); *van d'm bák chebeete wôrre*, niet aan de trog kunnen komen van een varken door agressief gedrag van soortgenoten; ook: zich in gezelschap niet kunnen handhaven.

baojm: zn m, bodem (van een pan); *ôvver d'm baojm skaarze*, blut zijn, geen geld meer hebben.

beest: ww ott 3de pers. ev, wegholt met de staart omhoog (van koe). *Az d'aen kow beest, stiqd d'aander de stárt umhôch*, mensen apen elkaar na.

bekant: bw, bijna (vgl *hôst*).

bekwaam: bn, geschikt, rijp voor de slacht (van mestvee). (N.B. Van Dale, p. 218, s.v. bekwaam, geeft de betekenis 'geschikt' ook, zij het van schepen: schepen, bekwaam ten oorlog/Fruin).

bekwaam: bn kundig, bekwaam.

bèrk: zn geslacht ?, rommel. *Dè'z bèrk!* Graag inlichtingen.

beskajt: zn o, bescheid, kennis; *beskajt weete*, kennis hebben van iets; op de hoogte zijn.

beskûl: zn v, bascule (Van Dale, p 194, 1. brugbalans, weegwerktuig voor zware lasten, waarvan de ene arm doorgaans 10 maal zo lang als de andere is).

bízzeme: zn v mv, bessen. *We gôn bízzeme plukke*.

blákke: bn, *d'r mî t'm blákke kòmme*, ermee voor de draad komen, tevoor schijn komen.

blaojke: zn o, blaadje, velletje papier.

blékke: ww, schillen, pellen (ei), blekken (boom).

bocht: zn m, slechte waar, uitschot, rommel. *Wa 'nem bocht!*

boelhaawer: zn m, boedelhouder (Van Dale, p. 289: "langstlevende echtge noot, die in bij de wet bepaalde gevallen de huwelijksgemeenschap met de kinderen voortzet, B.W. 182,466").

boelslichter: zn m, executeur-testamentair.

bok: zn m, bok; *'nem bok skiejte*, een blauwtje lopen. In het Nederlands betekent het m.i. een grote fout maken. Graag inlichtingen.

boks: zn v, broek. *Dè'z 'n stèèrk stuk in 'n kaoj boks*, dat is onwaarschijnlijk; ongelovige reactie op een sterk verhaal. I.p.v. *'kaoj'* hoorde ik in 1966 *'aaw'*.

böölt: ww ott 3de pers. ev, zit te ruim. *Dieje jas böölt*.

brôhaawer: zn m, bureauhouder, kantoorhouder. (Volgens Antoon van den Elsen 'bureauhouder' van het Landbouwschap die allerlei tellingen bijhield).

brökkelaovent: zn m, bijeenkomst daags na een feest om de restanten op te eten.

D

dikköpke: zn o, kikkervisje.

doerreske: zn o, domme, slonzige vrouw. (Riek Jonkers gaf in Gemerts Heem, jrg 29, 1987, nr 2, p 51 als betekenis: een kleine vrouw. Graag inlichtingen.

dôrrehéech: zn v, meidoornhaag.

G

gaasthaojs: zn o, bejaardentehuis.

gárre: zn o, garen. *D'r kwam gárre ob de klòs*, er gebeurde eindelijk iets, er werd werk van gemaakt.

geleeje: bn (volt.dlw), gerespecteerd; *gowt cheleeje zén*, gerespecteerd worden.

getált: bn (volt.dlw), bespraakt; *hèlder getált sén*, een welluidende stem hebben. Ik heb persoonlijk altijd alleen maar aan een luide stem gedacht. Graag inlichtingen.

getèèjt: bn/volt.dlw, van plan. *Wa béénde getèèjt ?* Maar vgl. GW, p 24: *Wa hédde getèèjt ?* Wat ben je van plan? Graag inlichtingen.

gîvve: bn, nette. *Dè 's nõg 'ne gîvve jas*, die kun je nog aandoen.

gòdzblòk: zn m, sul, sullige man. Riek Jonkers gaf in GH, jrg 27, 1985, nr 1, p 8 als betekenis: 'vroom persoon'. Wat is de juiste betekenis ?

gowt: bn, goed. *Haj iz 'r gowt án*, het gaat goed met hem.

groep: zn v, goot, de gemetselde goot in de stal achter de koeien waarin de uitwerpselen worden opgevangen.

grônneje: ww, tevreden hinneken. (Vgl. het Engelse 'groan', Oud-Engels *gra.nian*, klagen, zuchten; ik meen ooit genoteerd te hebben dat het ook 'jengelen, mopperen' zou kunnen betekenen, maar ik kan deze aantekening zo gauw niet terugvinden. Gaarne inlichtingen.

grûts: bn, trots, ijdel, hovaardig (bijz. op kleren).

grûts: bn, sjiek. *Wa béénde grûts !* Wat zie je er sjiek uit !

H

haffe: ww, sollen, veel in de handen nemen, telkens met de hand betasten (van een kat bv).

hange: ww, hangen; *iemmez 'rán hange*, iemand verraden.

haok: zn m, haak; *nie in d'n haok sén*, niet in orde zijn.

haos: zn m, haas; *weete wôr haos hōkt*, aanvoelen waar de schoen wringt. (Het ontbreken van het lidwoord 'de' is niet ongewoon; het komt ook voor in Brab. Spr.. Vgl. echter Riek Jonkers, GH, jrg 27, 1985, nr 1, p 9, s.v. **haos:** *Ze weete vōrt krèk wôr d'n haos lûpt*, de jeugd is tegenwoordig goed op de hoogte, is niet naïef. *Hont ôf haos*, vlees noch vis, twijfelachtig.

hég: ww ott 3de pers. ev, heeft. *Haj hég 't 'r mī*, hij houdt er veel van, hij is er erg gehecht aan.

hîchje: zn o, schriel meisje/vrouwetje. Zijn er lezers die dit woord in het Gîmmers kennen ?

hîrreng: zn m, haring; *'ne smaolen hîrreng*, doorgeschoten jongen van ca. 16 jaar.

hōch: bw, hoog; *'t hōg in hēbbe/'t hōch hēbbe zitte*, verwaand zijn.

hōj: zn o, hooi; *'t hōj op sulder hēbbe*, een overdreven hoog opgemaakt kapsel dragen.

hont: zn m, hond; *hont ôf haos*, vlees noch vis, twijfelachtig (zie *haos*).

hōst: bw, bijna (vgl *bekant*).

hult: zn v, hoogte, hobbel; *hult èm bult*; hulten en bulten, zeer hobbelig, een woestenij.

J

Jam Boezzerown: zn m, de gewone man, de werkman.

jas: zn m, jas.

jas: zn m, nederlaag; *'ne jas kriejge*, een nederlaag lijden (voetbal). N.B. Een 'jas' is in het kaartspel een troefboer, als je tegenstander die speelt, verlies je, vandaar misschien: nederlaag ? Graag inlichtingen.

K

kalf: zn o, kalf. *'t Kalf is chrötter az de kow*, iets duurs kopen bij een goedkoop bezit.

kant: zn m, kant; *z'ne kant ángkaere*, niet met zich laten sollen, zich verdedigen, zich doen gelden.

ketiejr: zn o, meid; *'n raw ketiejr*, een ruige meid; *'n skungs ketiejr*, een ordinaire meid.

kientje: zn, o, kindje; *'n nééj kientje*, een pasgeboren kind.

kinnebák: zn v, kinnebaksham/-spek (gekookt spek van de onderkaak van de varkenskop).

klawe: zn o, vliegtouw, dun sterk touw, o.a. gebruikt om vliegers en *'tunnekes'* op te laten.

kloocht: zn v, partij (pluimvee), vlucht (duiven). Vgl. GW, p 33, s.v.

kloocht: nest biggen.

klôtfæger: zn m, domoor, sukkel, sufferd.

kôje: bn, kwade; *mí 'ne kôje kòp*, kwaad, met een pesthumeur.

kôjehajt: zn v, kwaadheid, ballorigheid; *vang kôjehajt nie weete wa te doen*, van kwaadheid niet weten wat te doen.

kööt: zn v, varken.

kööt: zn v, etterbak, klier.

kötje: zn o, vies (ondeugend) jongetje.

kreekel: zn m, krekkel.

kreezie: bn, gek; *kreezie zén*. N.B. Engels leenwoord sinds 1944/5 (< crazy: gek).

krèmmech: bn, stijf, last van krampen hebbend (vooral van paarden).

kréngel: ww, zich ergens door/langs wringen, wurmen.

kréngel: ww, jennen, plagen, sarren.

kreun: zn geslacht ? moeite. *Dè kaost feul kreun*, dat kost veel moeite.
N.B. Ik denk dat 'kreun' een verbastering is van 'krööm', kruim; vgl.
Brab. Spr., p 329, s.v. kruim: *kröm koste*: veel moeite en inspanning
vergen.

Vgl GW, p 36, s.v. 'kreep': "*Dè zal veul kreep kaoste.*"

krikkel: bn, gemelijk, knorrig, narrig. Dilia schreef hier ook '*kreekel*' en
gaf als definitie: narrig persoon. Dit lijkt me een vergissing want m.i.
is het een bijvoeglijk naamwoord.

Dilia vermoedt natuurlijk dat het iets met het insect te maken heeft
(zie hierboven). Helemaal onmogelijk lijkt me dat niet, want Van
Dale, p 1035, geeft s.v. krekelen: "1. een geluid geven als dat der
krekels. 2. (Zuidn.) knarsen en piepen; -knorren, lastig zijn, inz.
gezegd van ziekelijke mensen". Een andere mogelijkheid is dat
'*krikkel*' het Nederlandse 'kregel' is; vgl Van Dale, p 1035: "1.
geneigd tot verzet, weerbarstig, prikkelbaar, driftig, kittelorig; kregel
van aard zijn; een kregelige natuur hebben".

krötske: zn o, persoon met gedrongen figuur. Vgl GW, p 37: onooglijk
exemplaar.

kummelek: bn, chagrijnig, nukkig.

kummelek: bn, moeilijk te telen/fokken.

L

leecht: bw, naar alle waarschijnlijkheid. *Mt 'n vraow èn 'n fiets iz 't nõch
leecht iets !* Vrouwen hebben altijd wat !

loerrie: zn m, slecht(e), te dun(ne), slap(pe) bier, koffie, soep. *Wa 'ne
loerrie !* Dat is niet te drinken/eten.

lulboks: zn v, iemand die veel kletst.

lulfiep: zn v, iemand die veel kletst.

lusse: ww, lusten; '*m gowt lusse*, niet afkerig zijn van sterke drank/bier
(vgl *spawe*).

M t/m Z wordt vervolgd in de volgende aflevering van Gemerts Heem

Nogmaals, aarzelt u niet als u kritiek, aanvullingen of nieuwe woorden en
uitdrukkingen hebt. Het mag schriftelijk (de spelling doet er niet toe),

telefonisch (04923-63842) of in een gewoon gesprek. We hebben al ontzettend veel materiaal bij elkaar maar er is nu eenmaal niemand die alle Gimmerse woorden en uitdrukkingen kent. Samen zullen we echter een heel eind komen !

LITERATUUR/AFKORTINGEN:

1. Van Dale: Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal, 's-Gravenhage 1961, 8ste druk.
2. GH: Gemerts Heem.
3. GW: Gemertse Woordenlijst, door M.A. van der Wijst, Gemerts Heem, nr 61, winter 1975/1976.
4. Brab. Spr.: De Brabantse Spreekwoorden, uitdrukkingen in Brabant gebruikt en opgetekend, door drs H. Mandos & M. Mandos - van de Pol, Waalre, okt. 1992, 4de herziene en aangevulde druk.
5. De Bont: A.P. de Bont, Dialekt van Kempenland, meer in het bijzonder d'Oerse Taol, DI II, Vocabularium, Assen, 1958.
6. Flexner: Stuart Berg Flexner, I Hear America Talking, An Illustrated History of American Words and Phrases, New York, 1976, Touchstone ed. 1979.
7. Van den Elsen: Peter van den Elsen, Esdonk, de geschiedenis van een kapelgehucht, Esdonk/Gemert, 1981 (Bijdrage tot de geschiedenis van Gemert, nr 8).